

Абагульненне па раздзеле «Станаўленне найстаражытнейшых цывілізацый. Беларусь у дадзяржаўны перыяд»

Працуем з паняццямі

1. Прачытайце пералік паняццяў, з якімі вы сустракаліся, калі вывучалі раздзел.

Антычнасць, краманьёнец, цывілізацыя, імперыя, стаянка, бронзавы век, іерогліф, рэлігія, фараон, суседская абшчына, інда-еўрапейцы, усходняя дэспатыя, наскальны жывапіс, неалітычная рэвалюцыя, дзяржава, арашальнае земляробства, мегаліт, пятрыярхальнае рабства, поліс.

Выканайце заданні.

А. Падзяліце паняцці на дзве групы і змясціце іх у адпаведныя слупкі табліцы.

Першабытнае грамадства	Старажытныя цывілізацыі

Б. Выберыце паняцці, прыдатныя для апісання Беларусі ў старажытнасці. Растлумачце іх значэнне, канкрэтызуйце прыкладамі вывучаных гістарычных падзей, з'яў і працэсаў.

2. Паняцце «грамадзянін» мае глыбокія гістарычныя карані. Паразважайце пра яго значэнне, выконваючы прапанаваныя заданні.

А. Прачытайце тэкст клятвы, якую давалі 18-гадовыя юнакі, калі рабіліся паўнапраўнымі афінскімі грамадзянамі. Назавіце асноўныя каштоўнасці афінян.

«Я не зняслаўлю свяшчэннай зброі і не пакіну таварыша ў бітве; буду абараняць і адзін, і з многімі ўсё святое і заповітнае; не паменшу моцы і славы айчыны, але павялічу іх; буду разумна падпарадкоўвацца існуючаму ўраду і законам, якія ўсталяваны і маюць быць прынятыя, а калі хто будзе намагацца знішчыць законы або не падпарадкоўвацца ім, я не дапушчу і буду змагацца супраць яго і адзін, і з усімі; буду таксама шанаваць айчыныя святыні. У гэтым няхай будуць мне сведкамі багі».

Б. У старажытнарымскай абшчыне існавала цесная сувязь паміж паняццямі «грамадзянін», «ваяр» і «землеўласнік». Растлумачце, у чым яна заключалася.

В. Што для вас значыць «быць грамадзянінам»? Сфармулюйце сучаснае азначэнне паняцця «грамадзянін». Якія каштоўнасці з клятвы афінян актуальныя і сёння?

Чытаем і пераўтвараем розныя віды тэкстаў

3. Разгледзьце картасхему «Палеалітычныя стаянкі на тэрыторыі Беларусі» і растлумачце прычыну такога іх размяшчэння. На падставе прапанаваных крыніц інфармацыі (картасхема, макет, інфармацыя пра Бердыжскую стаянку) апішыце адзін дзень з жыцця насельніка падобнай стаянкі.

Палеалітычныя стаянкі
на тэрыторыі Беларусі

Пра Бердыжскую стаянку

Бердыжская стаянка — археалагічны помнік эпохі палеаліту, знаходзіцца ў Чачэрскім раёне Гомельскай вобласці. Знайшоў стаянку ў 1926 г. вядомы беларускі археолаг К. М. Палікарповіч. Паводле легенды, у працэсе разведак у даліне Сожа ён спыніўся на беразе ручая каля вёскі Падлужжа і разгаварыўся з пастухом, які сядзеў на велізарным валуне.

Вучоны заўважаў, што гэта не камень, а чэрап дарослага маманта, які быў аблеплены зямлёй і страціў форму пасля доўгага знаходжання на паверхні. Хуткі агляд схілу паказаў, што гэта не выпадковая знаходка.

Раскопкі Бердыжскай стаянкі праводзіліся з 1926 да 1973 г., у выніку была ачышчана плошча амаль 500 м². Знойдзена больш за 1000 крэменяў са слядамі апрацоўкі (наканечнікі дзід, скрабкі, прымітыўныя разцы, нажападобныя пласціны і інш.) і каля 2000 цэлых і разбітых костак розных жывёл, галоўным чынам маманта.

Матэрыялы раскопак захоўваюцца ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь і Інстытуце гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Помнік занесены ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь.

4. Азнаёмцеся з апісаннем паселішча бронзавага веку.

У бронзавым веку на тэрыторыі Беларусі жылі ў невялікіх умацаваных паселішчах, якія месціліся ў далінах рэк. Жыллём служылі невялікія прамавугольныя напайзямлянкі каркасна-слупавой канструкцыі, з адным або двума памяшканнямі, накрытыя двухсхільным дахам. Амаль каля кожнага жылля знаходзіліся наземныя гаспадарчыя пабудовы, якія прызначаліся для захоўвання збожжа, саломы, сена. У вялікіх паселішчах узводзіліся культавыя збудаванні, якія размяшчаліся воддаль ад жылля, далей ад людскога шуму.

Разгледзьце фотаздымкі музейнай экспазіцыі і вызначце месца размяшчэння наступных аб'ектаў: жыллё бронзавага веку, гаспадарчыя пабудовы, культавае збудаванне. Аргументуйце свой выбар.

Археалагічны музей пад адкрытым небам у Белавежскай пушчы.
Паселішча бронзавага веку

Аналізуем, тлумачым і разважаем

5. Выявіце прычыну і вынік у наступных парах падзей:

жыццё радавымі абшчынамі	працаёмкасць здабывання ежы
узнікненне рэлігійных уяўленняў	пахаванні суродзічаў
удасканаленне каменных прылад працы насельніцтвам Беларусі ў эпоху бронзы	невялікая колькасць бронзавых вырабаў на тэрыторыі Беларусі
пашырэнне на тэрыторыі Беларусі земляробства	з'яўленне шахтаў па здабычы крэменю на захадзе Беларусі
з'яўленне сацыяльнай няроўнасці	выкарыстанне металаў для вырабу прылад працы і зброі
узнікненне дзяржаў Старажытнага Усходу	патрэба ў будаўніцтве ірыгацыйных сістэм
развіццё гандлю	стварэнне алфавітнай пісьменнасці
нізкая прадукцыйнасць працы	выкарыстанне рабскай працы

6. У штодзённым маўленні мы часта выкарыстоўваем фразеалагічныя звароты. Многія з іх сваімі каранямі сыходзяць у антычны час. Напрыклад, *нітка Арыядны; са шчытом ці на шчыце; перайсці Рубікон; яблык разладу; ахілесавы пята; пірава перамога; рассячы гордзіеў вузел; скрыня Пандоры; сізіфава праца; «І ты, Брут»; траянскі конь; тытанічная праца.*

А. Успомніце, якія з прапанаваных фразеалагізмаў вядуць сваё паходжанне з міфаў, а якія з'яўляюцца адгалоскамі гістарычных падзей.

Б. Выберыце найбольш цікавы для вас фразеалагізм, выявіце вытокі яго паходжання, растлумачце сэнс, прывядзіце прыклады ўжывання ў мове.

Параўноўваем

7. Параўнайце агульнасусветную археалагічную перыядызацыю з перыядызацыяй першабытнасці на тэрыторыі Беларусі.

Археалагічныя перыяды			Агульнасусветная перыядызацыя	Перыядызацыя на тэрыторыі Беларусі
Каменны век	Палеаліт (старажытны каменны век)	ранні	2,6 млн гадоў таму — 200 тыс. гадоў таму	
		сярэдні	200 — 40–35 тыс. гадоў таму	100–35 тыс. гадоў таму
		позні	40–35 тыс. гадоў таму — 10-е тыс. да н. э.	35 тыс. гадоў таму — 10-е тыс. да н. э.
	Мезаліт (сярэдні каменны век)		10–8/7-е тыс. да н. э.	9–5-е тыс. да н. э.
	Неаліт (новы каменны век)		8/7–4-е тыс. да н. э.	Канец 5-га — канец 3-га тыс. да н. э.
Бронзавы век			3-е тыс. да н. э. — VIII ст. да н. э.	2-е тыс. да н. э. — VIII ст. да н. э.
Жалезны век			VIII ст. да н. э. — 476 г. н. э.	VII ст. да н. э. — канец V ст. н. э.

А. Які перыяд быў самы доўгі ў гісторыі чалавецтва?

Б. Растлумачце прычыны немагчымасці вылучыць адзіныя храналагічныя межы гістарычных перыядаў для розных рэгіёнаў свету.

В. На падставе параўнання перыядызацый зрабіце вывад.

Сістэматызуем веды

8. Пералічыце перавагі бронзавых прылад працы і зброі ў параўнанні з каменнымі і жалезнымі перад бронзавымі.

9. Запоўніце табліцу «Змены ў жыцці старажытных людзей на тэрыторыі Беларусі». Зрабіце вывад.

Археалагічны перыяд		Тып гаспадаркі / заняткі	Прылады працы	Сацыяльныя адносіны	Духовная культура
Каменны век	Палеаліт				
	Мезаліт				
	Неаліт				
Бронзавы век					
Жалезны век					

10. Выкарыстоўваючы стужку часу, прапанаваную ў пачатку гэтага раздзела, выканайце заданні.

А. Складзіце расказ пра развіццё беларускіх зямель у старажытнасці.

Б. Якімі падзеямі/з’явамі/працэсамі вы б дапоўнілі наяўную стужку часу? Прапануйце форму для іх абазначэння (карта, карціна, фотаздымак, цытата, фрагмент крыніцы, дата і інш.).